

İctimai elmlər

UOT 32

R.K.Aliyev

Bakı Avrasiya Universiteti

alievr@yahoo.com

AVROPA İTTİFAQININ SURİYA SİYASƏTİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.04.2024.014>

Açar sözlər: *Avropa İttifaqı, Suriya, böhran, münaqişə, vətəndaş müharibəsi, sanksiya*

Suriyadakı qanlı münaqişə və onun nəticələri Avropadakı vəziyyətə ciddi təsir etmişdir. Suriya, Avropanın da cənub və cənub-şərq sərhədlərinin toxunduğu Aralıq dənizi hövzəsi ölkələrindən biridir. Min illər ərzində Suriya Avropa qitəsi ilə dərin tarixi, iqtisadi və mədəni əlaqələri inkişaf etdirmişdir. Birinci Dünya müharibəsinin bitməsindən və Osmanlı mirasının bölüşdürülməsindən sonra İngilis-Fransız təsirinin ərazisinə daxil olan Suriyada ümumilikdə Avropanın, xüsusən də Fransa və İngiltərənin böyük maraqları var idi.

Suriyada vətəndaş qarşdurmasının başlanmasından sonra Aİ assosiasiya sazişi layihəsini dondurdu və Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) çərçivəsində Suriya hökuməti ilə ikitərəfli əməkdaşlıq proqramlarını dayandırdı. Avropa İnvestisiya Bankı (AİB) Suriyaya kredit əməliyyatlarını və texniki yardım göstərməyi dayandırdı. 2011-ci ilin iyulunda Dəməşqin tələbi ilə Suriyanın Aralıq dənizi İttifaqında iştirakı dayandırılmışdı. Bundan əlavə, Aİ məqsədyönlü sanksiyalar vasitəsilə Dəməşq rejiminə təsir göstərməyə çalışırdı.

Р.К.Алиев

СИРИЙСКАЯ ПОЛИТИКА ЕВРОСОЮЗА

Ключевые слова: *Евросоюз, Сирия, кризис, конфликт, гражданская война, санкция*

Кровавый конфликт в Сирии и его последствия оказали серьезное влияние на ситуацию в Европе. Сирия – одна из стран Средиземноморского бассейна, где соприкасаются южные и юго-восточные границы Европы. За тысячи лет Сирия развила глубокие исторические, экономические и культурные связи с европейским континентом. После окончания Первой мировой войны и раздела османского наследия Сирия, вошедшая на территорию англо-французского влияния, имела большие интересы Европы в целом, Франции и Англии в частности.

После начала гражданского конфликта в Сирии ЕС заморозил проект соглашения об ассоциации и приостановил программы двустороннего сотрудничества с сирийским правительством в рамках Европейской политики соседства (ЕПС). Европейский инвестиционный банк (ЕИБ) приостановил кредитные операции и техническую помощь Сирии. В июле 2011 года по требованию Дамаска участие Сирии в Средиземноморском союзе было приостановлено. Кроме того, ЕС пытался повлиять на режим Дамаска посредством целенаправленных санкций.

R.K.Aliyev

THE SYRIAN POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Keywords: *European Union, Syria, crisis, conflict, civil war, sanctions*

The bloody conflict in Syria and its consequences have had a serious impact on the situation in Europe. Syria is one of the countries of the Mediterranean basin where the southern and southeastern borders of Europe touch. Over thousands of years, Syria has developed deep historical, economic and cultural ties with the European continent. After the end of the First World War and the division of the Ottoman heritage, Syria, which entered the territory of Anglo-French influence, had great interests of Europe in general, and France and England in particular.

After the start of the civil conflict in Syria, the EU froze the draft association agreement and suspended bilateral cooperation programs with the Syrian government under the European Neighborhood Policy (ENP). The European Investment Bank (EIB) has suspended credit operations and technical assistance to Syria. In July 2011, at the request of Damascus, Syria's participation in the Mediterranean Union was suspended. In addition, the EU was trying to influence the Damascus regime through targeted sanctions.

I. Giriş

Suriyadakı qanlı münaqişə və onun nəticələri Avropadakı vəziyyətə ciddi təsir etmişdir. Suriya, Avropanın da cənub və cənub-şərq sərhədlərinin toxunduğu Aralıq dənizi hövzəsi ölkələrindən biridir. Min illər ərzində Suriya Avropa qitəsi ilə dərin tarixi, iqtisadi və mədəni əlaqələri inkişaf etdirmişdir. Birinci Dünya Müharibəsinin bitməsindən və Osmanlı mirasının bölüşdürülməsindən sonra İngilis-Fransız təsirinin ərazisinə daxil olan Suriyada ümumilikdə Avropanın, xüsusən də Fransa və İngiltərənin böyük maraqları var idi.

2010-cu illərin əvvəllərində Avropa İttifaqı və Suriya Ərəb Respublikası həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli formatda əməkdaşlıq edirdilər. Suriya Avro-Aralıq dənizi Tərəfdaşlığının üzvü idi, Avropa Qonşuluq Siyasəti (AQS) çərçivəsində Aİ ilə əlaqələri inkişaf etdirdi və Aralıq dənizi İttifaqının üzvü idi.

II. Aİ-nin Suriyada sanksiyalar siyasəti

Suriyada vətəndaş qarşıdurmasının başlanmasından sonra Aİ assosiasiya sazişi layihəsini dondurdu və AQS çərçivəsində Suriya hökuməti ilə ikitərəfli əməkdaşlıq proqramlarını dayandırdı. Avropa İnvestisiya Bankı (AİB) Suriyaya kredit əməliyyatlarını və texniki yardım göstərməyi dayandırdı. 2011-ci ilin iyulunda Dəməşqin tələbi ilə Suriyanın Aralıq dənizi İttifaqında iştirakı dayandırılmışdı. Bundan əlavə, Aİ məqsədyönlü sanksiyalar vasitəsilə Dəməşq rejiminə təsir göstərməyə çalışdı. Beləliklə, böhranın ən qızgın vaxtında – 9 may 2011-ci ildə Aİ ölkə rəhbərliyini mülki əhaliyə qarşı güc tətbiqini dayandırmağa məcbur etmək üçün Suriyaya qarşı məhdudlaşdırıcı tədbirlər tətbiq etdi. Brüssel ölkəyə silah tədarükünə qadağa qoydu və onun aktivlərini dondurdu, həmçinin ABŞ-ni dəstəkləyərək prezident B.Əsəd və onun yaxın çevrəsinə qarşı sanksiyalar tətbiq etdi. Bunun ardınca Aİ Dəməşqə qarşı sanksiya təzyiqini artırdı. Aİ Şurasının son on il ərzində Suriya Ərəb Respublikasına qarşı tətbiq etdiyi sanksiyalar çox genişdir və bunlara aktivlərin dondurulması və qara siyahıdakı şəxslərin səyahət qadağaları, Suriyaya avadanlıq, mal və texnologiyaların ixracına məhdudiyyətlər daxildir. Repressiya, neft və qaz sektoruna məhdudiyyətlər, Aİ üzv dövlətləri və qurumlarından Suriya hökumətinə yardımın qadağan edilməsi üçün istifadə olunur. 2019-cu ilin yanvarında B.Əsəd hökuməti ilə əlaqəli iş adamlarına qarşı uzadılmış Aİ sanksiyaları da Suriya hökuməti tərəfindən ölkənin məqsədləri üçün vəsaitlərin mümkün sui-istifadəsi ilə mübarizə məqsədi daşıyır [2, s.92].

Sanksiyalardan əlavə artıq münaqişənin ilk aylarında Aİ nümayəndələri Dəməşqin nümayişçilərə qarşı zorakı hərəkətlərini pislədi, Suriya rəhbərliyini xalqın qanuni tələblərini təmin etməyə və ölkədə siyasi və sosial-iqtisadi islahatlara başlamağa çağırırdılar [4, s.203].

Lakin 2011-ci ilin avqustundan etibarən Aİ və bütövlükdə Qərbin mövqeyi dəyişdi. Bifurkasiya nöqtəsi kimi avqustun 18-də Latakiya, Həma və Deyr əz-Zorda nümayişçilərə qarşı genişmiqyaslı hərbi güc tətbiqi olundu. Brüssel hesab edirdi ki, “Suriya rejimi öz legitimliyini tamamilə itirmiş və B.Əsəd istefaya getməlidir”. Həmin gün ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa və Almaniya liderləri B.Əsədin istefasını tələb etdilər [3, s.8–9].

Həmin andan etibarən “Əsəd getməlidir” şüarı mantraya çevrildi. Aİ rəsmiləri bir daha vurğuladılar ki, “rejim” ilk növbədə münaqişəyə, onun ekstremizmi alovlandıran hərəkətlərinə və siyasi keçidin qarşısının alınmasına görə məsuliyyət daşıyır. Eyni zamanda, Karnegi Avropa Mərkəzinin tədqiqatçısı M.Pierininin qeyd etdiyi kimi, “AB-nin radikal mövqeyi... və onun təvazökar hərbi və diplomatik töhfəsi” arasında kəskin ziddiyyət dərhal aşkar idi [3, s.3].

Suriyadakı sonrakı hadisələr Rusiya Federasiyası və ABŞ-ni ön plana çıxardı. AB isə əsasən Amerika siyasətindən sonra qətiyyətli addım atmadı [4, s.204]. Ardıcıl yanaşmanın inkişafına həm də Aİ-nin əsas dövlətləri - Almaniya, Fransa və Böyük Britaniyanın müxtəlif siyasətlərə riayət etməsi mane oldu. Belə ki, Almaniya 2013-cü ilin yayında öz hərbi qüvvələrini Suriyaya göndərməkdən imtina etsə də, suriyalı qaçqınları qəbul etməyə açıq idi. Fransa məhdud hərbi əməliyyatlarda ABŞ-la birgə iştirak etməyə hazır olduğunu nümayiş etdirdi. Britaniya Parlamenti hökuməti dəstəkləmədən Suriyada hərbi əməliyyat ideyasını rədd etdi, Britaniya hökuməti isə öz növbəsində miqrasiya böhranının həllində Brüsseli dəstəkləməkdən imtina etdi və diqqətini Brexit üzərində cəmləşdirdi [3, s.17]. Nəticədə, AB-yə üzv olan ayrı-ayrı dövlətlər İŞİD-ə qarşı mübarizə aparmaq üçün ABŞ-nin rəhbərlik etdiyi geniş antiterror koalisiyası çərçivəsində hərbi səylər göstərdilər [4, s.205]. Buna baxmayaraq, Avropa İttifaqı münaqişədə mühüm rol oynamadı. Suriyadakı müharibə onun üçün ciddi nəticələr verdi, miqrasiya böhranının inkişafına yol açdı və müharibənin humanitar nəticələrini yumşaltmaq üçün addımlar atmağa İttifaqı məcbur etdi.

Suriya münaqişəsi bu günə qədər davam edən əsl humanitar fəlakətə gətirib çıxarmışdı. Ölkə daxilində 11,7 milyondan çox suriyalının humanitar yardıma ehtiyacı var, onlardan 6,2 milyonu məcburi köçkün, təxminən 3 milyon isə İdlib əyalətində çətin əldə edilən və mühasirəyə alınmış ərazilərdə yaşayırlar [2, s.93].

Avropa İttifaqı və ayrı-ayrı üzv dövlətlər Əsəd hökumətinin nəzarətində olmayan ərazilərdə, eləcə də ümumilikdə 5,6 milyondan çox suriyalı qaçqını qəbul edən Yaxın Şərqi qonşu ölkələrində suriyalılar üçün ən böyük humanitar yardım donoru oldular. Müharibə illərində Aİ və üzv dövlətlər Suriya daxilində və Livan, İordaniya, İraq, Türkiyə və Misir kimi qonşu ölkələrdəki suriyalılara humanitar yardım, sabitlik və dəstək üçün demək olar ki, 17 milyard avro ayırmışdılar [2, s.95].

Bundan əlavə, Aİ BMT ilə birlikdə 2016-cı ildə Londonda və 2017-2019-cu illərdə Brüsseldə “Gələcək Suriyaya və Regiona Dəstək” mövzusunda Suriya üzrə bir sıra donor konfranslarına həmsədrlik etmişdir. Bu konfranslar “Suriya xalqına dəstək vermək və BMT Təhlükəsizlik Şurasının 2254 nömrəli qətnaməsinə uyğun olaraq Suriya böhranının davamlı siyasi həllinə nail olmaq üçün beynəlxalq ictimaiyyətin səylərini daha da səfərbər etmək” məqsədi daşıyırdı [8]. Konfranslarda səfərbər olunan vəsaitlərin əsas alıcıları Suriyaya qonşu olan ölkələrdir. Vəsaitlər aşağıdakı sektorlara yönəldilir: təhsil, iqtisadiyyatın bərpası və infrastruktur, səhiyyə, ərzaq təminatı. Hər bir sonrakı konfrans ərəfəsində donorların, ilk növbədə Aİ və üzv dövlətlərin öhdəliklərini aşdığını nümayiş etdirən hesabatlar dərc olundu [8].

Nəhəng qaçqın axınına gəlincə, miqrasiya böhranının ən qızğın vaxtında Aİ onu həll etmək üçün bir sıra tədbirlər gördü. Birincisi, Balkan miqrasiya marşrutu bağlandı, Avropa İttifaqının xarici sərhədlərinin təhlükəsizliyi gücləndirildi və 2016-cı il martın 18-də Aİ ilə Türkiyə arasında “Qaçqınlar Paktı” bağlandı [12]. Ankara maliyyə təzminatı, vizasız rejim və ölkənin Avropa İttifaqına daxil olması üçün siyasi prosesin sürətləndirilməsi müqabilində qaçqınları qəbul etməli idi. Bununla belə, Türkiyə tərəfinin miqrasiya sazişini yerinə yetirməsi həm Brüssellə Ankaranın Suriyalı qaçqınlar məsələsində əməkdaşlığını müsbət qiymətləndirən Avropa Komissiyası, həm də deputatlarının icrasına tənqidi yanaşan Avropa Parlamenti arasında fikir ayrılığına səbəb olmaqda davam edir.

İkincisi, Avropa İttifaqının hüdüdlərindən kənarda yerləşən qaçqınlara kömək etmək üçün trust fondları yaradılmışdır. 2015-ci ilin noyabrında Aİ və Türkiyə arasında miqrasiya böhranına qarşı əməkdaşlığa dair danışıqların intensivləşməsi fonunda [12] Türkiyədə Qaçqınlar Fondu yaradıldı. Avropa İttifaqı Ankaraya humanitar yardım, təhsil, səhiyyə və s. sahələrdə yardım göstərmək üçün ümumilikdə 6 milyard avro ayırmağı öhdəsinə götürdü. 2019-cu ilin iyul ayına olan məlumata görə, Aİ Türkiyədə Suriyalı qaçqınların və onları qəbul edən icmaların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş 85 layihəyə 5,6 milyard dollar və birbaşa 3,45 milyard dollar ayırmışdı [8]. Bundan əlavə, hələ 2014-cü ilin dekabrında Suriyalı qaçqınlara və onları qəbul edən icmalara vahid çevik və həssas mexanizm vasitəsilə qeyri-humanitar yardım göstərmək üçün “Mədəd Fondu” – Suriya böhranına cavab üçün Aİ Regional Etimad Fondu yaradılmışdır. Yaradılan zaman qeyd olunurdu ki, böhranın siyasi həllinə başlandıqdan sonra Fond Suriyanın iqtisadi dirçəlişinin maliyyələşdirilməsi alətinə çevrilə bilər. Ancaq indiyədək Suriyanın özündə “Mədəd Fondu”nun xətti ilə bir layihə də həyata keçirilməmişdir. Fond vasitəsilə maliyyə yardımının əsas alıcıları Yaxın Şərqdə Suriya ilə qonşu olan dövlətlərdir. 2019-cu ilin yazına qədər Aİ-nin etimad fondu vasitəsilə 1,7 milyard avrodan çox vəsait səfərbər edilmişdir ki, bu da gözləniləndən çox olmuşdur [8].

III. Aİ-nin bərpəçilik strategiyası

Hökumət qoşunlarının hərbi qələbələri və prezident Bəşər Əsədin ölkə daxilində qüdrətinin güclənməsi fonunda Suriyanın uzun sürən münaqişə zamanı zədələnmiş ərazilərinin bərpası məsələsi gündəmə gəlirdi. Dəməşq dərk edirdi ki, dağıdıcı müharibənin nəticələrini aradan qaldırmaq üçün xarici yardım lazımdır, lakin B.Əsəd və onun ətrafının nümayəndələri dəfələrlə bəyan edirdilər ki, Dəməşq ölkənin yenidən qurulmasında Qərbin iştirakını istəmir, lakin Rusiya Federasiyası, İran və Çin kimi dost ölkələrin köməyini alqışlayır [2, s.95]. Bununla belə, 2016-cı ilin sonundan Moskva Aİ-ni intensiv surətdə Suriyanın bərpasında iştirak etməyə və bununla da

ölkənin sabitləşməsinə, Avropa və Yaxın Şərq ölkələrindən olan suriyalı qaçqınların öz vətənlərinə qayıtmasına töhfə verməyə çağırırdı [103]. Bununla belə, Avropa İttifaqı Suriyanın bərpasında iştirak etməyə tələsmir və bəzi avropalı tədqiqatçılar hesab edirlər ki, Rusiya Avropa cəmiyyətinin bir hissəsinə xas olan artan antimiqrasiya əhval-ruhiyyəsi ilə oynamaq üçün qəsdən qaçqınların geri qayıtması kartını oynayır [2, s.96]. Avropa İttifaqının Suriyanın yenidən qurulmasında iştirak məsələsində mövqeyi hələ 2017-ci ilin aprelində qəbul edilmiş “Suriya üzrə Aİ Strategiyasının elementləri” sənədinə əsaslanır. Sənəddə, ölkədə davamlı siyasi nizamlanmanın təşviqində Aİ-nin rolunu və bunun məqsədlərini elan etdi. Burada aydın şəkildə bildirilirdi ki, Aİ Suriya münaqişəsinin tərəfləri üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasının 2254 sayılı Qətnaməsi və 2012-ci il Cenevrə Kommunikesində razılaşdırılmış “hərtərəfli, həqiqi və əhatəli siyasi keçid prosesi” başladıqdan sonra Suriyanın yenidən qurulmasına yardım etməyə hazır olacaq [8].

Xarici Əlaqələr üzrə Avropa Şurasının Yaxın Şərq və Şimali Afrika üzrə proqram (ECFR) direktoru C.Barnes-Deysinin qeyd etdiyi kimi, bu strategiya əsasında Aİ “strateji səbir” siyasəti yürüdür. Bu, B.Əsədin ölkə daxilində mövqelərini möhkəmləndirməsinə kömək edə biləcək hər hansı addımdan çəkinmək, sərt sanksiyalar rejimini saxlamaq, Suriyanın yenidən qurulmasında iştirakdan imtina etmək və Suriya rəhbərliyinin legitimliyini tanımaqdan ibarətdir. Tədqiqatçının fikrincə, “strateji səbir” siyasəti son nəticədə artan daxili siyasi və iqtisadi təzyiqin Əsəd rejimini siyasi islahatlar aparmağa məcbur edəcəyi ideyasına əsaslanır [6]. Bununla belə, Aİ-nin tutduğu kursun bir sıra çatışmazlıqları var. Birincisi, Aİ-nin sanksiya siyasəti səmərəsizdir. Sanksiyalar B.Əsədin siyasətində dəyişikliyə səbəb olmadı və Suriyadakı münaqişəyə son qoymadı. Aİ bəzi məhdudlaşdırıcı tədbirləri ləğv etsə də, digərlərini tətbiq etsə də, sanksiyalar təzyiqini artırıb-azaltsa da, onun hərəkətləri onların effektivliyinin hərtərəfli qiymətləndirilməsi ilə müşayiət olunmamışdır ki, bu da üzv dövlətlər arasında məqsədlərinə dair ümumi anlaşmanın olmaması ilə bağlıdır. Üstəlik, ECFR əməkdaşı N.Samahaya görə, Suriya hökuməti və onun nəzarəti altında olan ərazilərdəki əhali “sanksiya fırtınasına” tab gətirəcək və ona görə deyil ki, insanlar B.Əsədi mütləq dəstəkləyirdilər, başqa heç bir şey olmadığını başa düşdüləri üçün heç nə edə bilmirdilər [10]. Aİ-nin Dəməşqə məcburi sanksiya təzyiqi Suriya hökumətinin güzəştə getməsinə yox, əksinə, B.Əsədin hakimiyyətinin güclənməsinə, ölkə daxilində nəzarətin gücləndirilməsinə və cəmiyyətin lider ətrafında birləşməsinə səbəb ola bilər. Bundan əlavə, sanksiyalar hökumətə daxili problemlərin günahını xarici düşmən qüvvələrin üzərinə atmaq imkanı verir. İkincisi, ilkin olaraq repressiyaları pisləmək və hakim rejimin resurslarını məhdudlaşdırmaq üçün

tətbiq edilən sanksiyalar Suriya əhalisinin ən həssas təbəqələrinə mənfi təsir göstərir [10]. Aİ nümayəndələri Brüsselin Suriyanın bərpası ilə bağlı mövqeyini onunla əsaslandırırlar ki, Avropa İttifaqı bu səyləri maliyyələşdirmək üçün resurslara malik azsaylı xarici aktorlardan biridir və bu, ona Dəməşqə təsir rıçaqları verir [8]. Bunu 2019-cu ilin martında Brüsselin mövqeyinin tərəflərin sülh danışıqlarında iştirak etmək üçün “stimul” ola biləcəyini vurğulayan F.Moqerininin sözləri də təsdiq edir [2, s.99].

Bununla belə, tədqiqatçılar B.Delen və P.K.Flanders qeyd edirlər ki, Aİ öz strategiyasını yenidənqurma layihələrində iştirak vədinin Suriya rejimini siyasi keçidi həyata keçirməyə sövq edə biləcəyi ehtimalı üzərində qurmamalıdır [8]. Müəlliflərin fikrincə, əksinə, Dəməşqin nəzarətində olan ərazilərin tezliklə bərpası üçün səylərdə iştirak etməyə hazır olduğunu nümayiş etdirməklə Aİ Suriya hökumətini öz siyasətini korreksiya etməyə təşviq edə bilər. Aİ Fəratın şərqindəki ərazilərdə vəziyyətin sabitləşdirilməsində və yerli idarəetmə strukturlarının gücləndirilməsində hələlik Avropa İttifaqı, ABŞ, Türkiyə, Rusiya, Suriya hökuməti, Muxtariyyət administrasiyası arasında intensiv danışıqlarda ciddi iştirak etmir. Buna baxmayaraq, Aİ artıq İŞİD-dən azad edilmiş ərazilərdə vəziyyəti sabitləşdirmək üçün bir sıra layihələr həyata keçirir. 2011-ci ildən bəri Aİ və üzv dövlətlər müxalifətin nəzarətində olan ərazilərə məhdud qeyri-humanitar yardım göstərirdilər. Aİ layihələrinə əlavə olaraq, ayrı-ayrı Avropa ölkələri vətəndaş cəmiyyətini dəstəkləmək, yerli idarəetmənin keyfiyyətini artırmaq, məşğulluq, təhsil və bacarıqların təmin edilməsi və s. üçün nəzərdə tutulmuş yerli səviyyədə bir sıra ikitərəfli proqramların təşəbbüskarı olmuşlar [12]. Lakin bu layihələrin həyata keçirilməsi üçün böyük vəsait ayrılır, çünki maliyyə ilk növbədə humanitar sahəyə yönəldilmişdir. 2019-cu ilin may ayında Avropa İttifaqı Sülh və Sabitliyə Dəstək Aləti çərçivəsində maliyyələşdirilən 18 milyon avro dəyərində yeni proqrama başlamışdır. Suriyanın şimal-şərqində Qlobal Koalisiya qüvvələri tərəfindən İŞİD-dən azad edilən ərazilərdə vəziyyətin sabitləşdirilməsi üzrə işlərə dəstək verilmişdir. Brüssel bildirmişdir ki, proqram Rakka və Deyr əz-Zor əyalətlərində su təchizatı və minalardan təmizləmə kimi mühüm xidmətlərin təmin edilməsinə kömək edəcək. Avropa İttifaqının və üzv dövlətlərin Suriyanın yenidən qurulmasında iştirakına obyektiv maneələr var, lakin iştirak etməmək çox mənfi nəticələrə səbəb ola bilər. Bu səbəbdən Aİ bir sıra siyasi dilemmalarla üzləşir. Birincisi, Suriyanın yenidən qurulmasına başlamaqla Avropa İttifaqı əslində Əsəd hökumətinin legitimliyini tanıyır. Avropa anlayır ki, yaxın vaxtlarda Suriyada hakim rejimdə dəyişiklik yoxdur, lakin əksər ölkələr Dəməşqlə əməkdaşlığı bərpa etməyə hazır deyil. Beynəlxalq Böhran Qrupunun Yaxın Şərq və Şimali Afrika Proqramının

direktoru C.Hiltermanın qeyd etdiyi kimi, “Avropa paytaxtlarında hesab edirlər ki, rejimin indiki formada dirçəldilməsinə imkan vermək yalnız əsas problemi ört-basdır etmək deməkdir, çünki rejimin adı, səmərəsiz də olsa, modelindən əl çəkəcəyini gözləməyə əsas yoxdur. Nəticədə, ölkə uzun illər qeyri-sabitliyə məhkumdur” [1, s.12]. İkincisi, B.Əsədə qarşı çıxmaq, Aİ və üzv dövlətlər üçün əsas humanitar yardım donorları olmaqla, hökumətinin nəzarətində olan ərazilərdə yaşayan insanlara humanitar yardımın necə yönəldilməsi problemi ilə üzləşdilər [9]. Bu səbəbdən Avropada insanlar belə bir sual verirlər: əgər bu suriyalıların vəziyyətinin yaxşılaşmasına gətirib çıxarmırsa və məqsədlərinə nail olmağa kömək etmirsə, Brüssel niyə mövqeyini dəyişib Suriyanın yenidən qurulmasında iştirak etsin? [6]. Eyni zamanda, Aİ-nin Suriyanın yenidən qurulmasında iştirak etməməsi onun yalnız rejimin və onu dəstəkləyən ölkələrin maraqlarına yönələcəyi ilə təhdid edir. Suriyaya humanitar yardımın ən böyük donoru olan və qaçqınlar üçün xərclərin əhəmiyyətli hissəsini ödəyən Aİ-nin Suriyada nə siyasi təsiri, nə də rejimlə diplomatik əlaqə kanalları var. Suriyada qalan nüfuzunu itirməmək və gələcəkdə ona sahib olmaq üçün Aİ öz yerini tutmalıdır, o cümlədən ölkənin yenidən qurulması prosesində iştirak etməlidir. Eyni zamanda, Brüssel ölkədə sabitliyin təmin olunmasında və miqrasiya probleminin həllində son dərəcə maraqlıdır. Bu gün Avropada suriyalı qaçqınların problemi o qədər də kəskin olmasa da, Suriyada humanitar vəziyyət ağırlaşarsa, qitəyə yeni qaçqın dalğası tökülə bilər. Problemin kifayət qədər kəskin olduğu və gələcəkdə bu ölkələrdə, ilk növbədə, Livanda kövrək sabitliyə təhlükə yarada biləcək qonşu ölkələrdən, Livan və İordaniyadan olan suriyalı qaçqınların geri qayıtmasını təmin etmək Aİ üçün də vacibdir.

Bu baxımdan avropalı tədqiqatçılar hesab edirlər ki, qaçqınların qaytarılmasından da narahat olan Əsəd hökumətinin əsas müttəfiqi kimi ilk növbədə Rusiya ilə bu məsələdə tədricən şərti qarşılıqlı fəaliyyətə başlamağa dəyər. Bununla belə, J.Hiltermanın qeyd etdiyi kimi, “bərpa məsələsinə Rusiya ilə Qərbin ümumi qarşıdurması kontekstində baxılır” [7].

2018-ci ilin avqust ayında Polşa Xarici İşlər Nazirinin müavini və Çexiya Xarici İşlər Nazirinin Dəməşqə rəsmi səfərləri olmuşdur. Onların ardınca 2019-cu ilin yanvarında İtaliya Dəməşqdə səfirliyini açmağı nəzərdən keçirdiyini elan etdi [7]. Fransa, Almaniya və Böyük Britaniya Dəməşqə qarşı sərt mövqe nümayiş etdirmək niyyətində olsa da, bir sıra Avropa ölkələri öz yanaşmalarını yumşaltmağa meyil edirlər. “Foreign Policy” jurnalına verdiyi anonim müsahibələrdə bir çox avropalı diplomatlar qeyd edirlər ki, bu dövlətlər Suriya ilə münasibətlərə ilk növbədə miqrasiya böhranı prizmasından baxırlar, hesab edirlər ki, B.Əsədin müharibədəki qələbəsini tanımaq və ölkənin yenidən qurulmasında ona yardım göstərməyi,

suriyalı qaçqınların geri qaytarılması prosesini sürətləndirəcək [11]. Aİ-nin rəsmi xətti hələlik dəyişməz qalsa da, nəzəri cəhətdən bu proseslərin təsiri altında dəyişə bilər.

Son vaxtlar üzv ölkələr arasında Suriyanın bərpasına və suriyalı qaçqınların geri qaytarılmasına maliyyə yardımının göstərilməsi üçün minimum məqbul şərtlərin nə sayıla biləcəyi ilə bağlı müzakirələr gedir. "Foreign Policy"yə müsahibə verən diplomatların qeyd etdiyi kimi, Berlin və Paris Əsədin minlərlə siyasi məhbusu azad edəcəyini və BMT-nin Suriyaya qayıdan qaçqınların taleyinə nəzarət etməsinə icazə verəcəyini gözləyir. Eyni zamanda diplomatlar bildiriblər ki, Fransa və Almaniya davamlı siyasi proses başlayana qədər sanksiyaların ləğvini dəstəkləməyəcək və tammiqyaslı yenidənqurma layihələrində iştirak etməyəcək [11]. Başqa sözlə, Aİ-nin əsas üzv dövlətləri Suriyanın bərpasında iştirak şərtlərinə yenidən baxmağa hələ hazır deyillər.

Beləliklə, yaxın gələcəkdə Aİ-nin Suriyanın yenidən qurulmasında iştirak edəcəyi ehtimalı azdır. Birincisi, sanksiyalar qüvvədə olduğu müddətdə Aİ və üzv ölkələrin bu prosesdə geniş iştirakı mümkün deyil. Aİ-nin Suriyaya sanksiya təzyiqinin zəifləyəcəyini güman etsək belə, Amerika sanksiyalarının ləğvini gözləmək üçün heç bir əsas yoxdur ki, bu sanksiyalar daha da sərtləşə bilər, çünki Vaşinqtonda sərhəddən kənar sanksiyaların tətbiq edilməsinə maneə olacaq. İkincisi, bəzi Avropa ölkələri Əsəd hökuməti ilə qarşılıqlı fəaliyyətə başlasa da, onların heç biri onun adından diplomatik müharibəyə cəlb olunmayacaq. Lakin bu, Aİ-yə üzv ölkələr arasında artan fikir ayrılıqları fonunda bu ehtimalı istisna etmir. Ortamüddətli perspektivdə bəzi məhdudlaşdırıcı tədbirlər ləğv oluna bilər ki, bu da Avropa şirkətlərinin Suriyada yenidənqurma layihələrində iştirakına yol açacaq. İtaliya Beynəlxalq Siyasi Tədqiqatlar İnstitutunun tədqiqatçısı E.Dakremanın qeyd etdiyi kimi, miqrasiya məsələləri müasir Aİ siyasətinin mərkəzi elementi olaraq qalsa da, son vaxtlar suriyalı qaçqınlar mövzusu Avropa ölkələrinin, hətta Almaniyanın da daxili müzakirələrində yoxdur [7].

IV. Nəticə

Bütün təhlillərə yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Aİ-nin Suriya münaqişəsi ilə bağlı siyasətinin bəzi əsas məqamları aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Humanitar yardım: Aİ Suriya xalqına humanitar yardımın ən böyük donorlarından biridir. Münaqişə başlayandan bəri Aİ Suriyaya və suriyalı qaçqınları qəbul edən qonşu ölkələrə humanitar və inkişaf üçün 20 milyard avrodan çox yardım etmişdir. Bu yardım münaqişədən əziyyət çəkən milyonlarla insanı qida, sığınacaq, səhiyyə və təhsillə təmin etmək üçün istifadə olunmuşdur.

2. *Diplomatik səylər*: Aİ Suriya münaqişəsinin siyasi həlli üçün diplomatik səylərdə fəal iştirak edir. Aİ Cenevrədə BMT-nin rəhbərlik etdiyi sülh danışıqlarını dəstəkləmiş və münaqişənin siyasi həllini tapmağı hədəfləyən Beynəlxalq Suriyaya Dəstək Qrupuna qoşulmuşdur.

3. *Sanksiyalar*: Aİ Suriya rejiminə və əlaqəli şəxslərə və qurumlara qarşı bir sıra sanksiyalar tətbiq etmişdir. Bu sanksiyalara neft embarqosu, aktivlərin dondurulması və səyahət qadağası daxildir. Sanksiyalar zorakılığı dayandırmaq və tam siyasi danışıqlara başlamaq üçün rejimə təzyiq göstərmək məqsədi daşıyır.

4. *Müxalifətə dəstək*: Aİ Suriya müxalifətinə siyasi və maddi dəstək verir. Aİ Suriya Milli Koalisiyasını Suriya xalqının qanuni nümayəndəsi kimi tanımış və ona maliyyə və texniki yardım göstərmişdir.

5. *Qaçqın böhranı*: Suriya münaqişəsi bölgədə qaçqın böhranına səbəb olmuş, milyonlarla insan qonşu ölkələrə və Avropaya qaçmışdır. Aİ suriyalı qaçqınlara humanitar yardımın göstərilməsi və qaçqınların Avropaya yerləşdirilməsində mühüm rol oynamışdır. Aİ həmçinin qaçqın axınını idarə etmək üçün Türkiyə ilə əməkdaşlıq edir və qaçqın böhranının öhdəsindən gəlmək üçün ona maliyyə dəstəyi verir. Bununla belə, mövcud vəziyyətə və keçmiş fəaliyyətlərə əsaslanaraq, 2022-ci ildə Aİ-nin Suriya münaqişəsi ilə bağlı siyasətinin humanitar yardımın göstərilməsi, münaqişənin siyasi həllinin təşviqi və Suriya xalqı və qaçqınlarının dəstəklənməsinə diqqəti davam etdirəcəyini güman etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Кортунув А.В., Хильтерманн Й., Мамедов Р.Ш., Шмелева Т.А., Иванов И.С. Примирить непримиримое: подходы России и Европы к восстановлению Сирии, Российский совет по международным делам, НП РСМД, Москва, 2019, 32 с.
2. Оганисян Л. Дилеммы Сирийской политики ЕС // Современная Европа, 2020, №1, с.91-101
3. Пьерини М. Есть ли у ЕС роль в сирийском конфликте?, Московский Центр Карнеги. Москва, 2017, 33 с.
4. Шумилин А.И. Евросоюз: подход к сирийской проблеме // Научно-аналитический вестник ИЕ РАН, 2018, № 2, с.201-209
5. Путин: Ближнему Востоку нужен современный “план Маршалла”, ТАСС. 27.10.2016. // <https://tass.ru/politika/3739492?ysclid=m6p6yxpjio118425351>.
6. Barnes-Dacey J. (2019) A framework for European-Russian cooperation in Syria. European Council on Foreign Relations. // <https://russiancouncil.ru/en/ana-lytics-and-comments/analytics/a-framework-for-european-russian-cooperation-in-syria/?ysclid=lysi5q8n6b345185587>.

7. Dacrema E. (2019) Why Europe Wo n't Rebuild Syria, The Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/why-europe-won-t-rebuild-syria/>
8. Delen B., Flanders P.C. (2018) Reconstruction Calling? Towards a different EU role in rebuilding Syria. 11.11.11. // https://www.researchgate.net/publication/340316609_The_mas_of_the_EU_Policy_Towards_Syria
9. Hezbollah: Samir Kuntar Killed in Israeli Airstrike on Damascus // Haaretz. // <https://www.haaretz.com/middle-east-news/hezbollah-samir-kuntar-was-killed-in-israeli-strike-1.5379467>.
10. Samaha N. (2019) The economic war on Syria: Why Europe risks losing, European Council on Foreign Relations. Shumili. // https://ecfr.eu/article/commentary_the_economic_war_on_syria_why_europe_risks_losing/
11. Vohra A. (2019) Europe doesn't Even Agree on Assad Anymore, Foreign Policy. // <https://foreignpolicy.com/2019/03/08/europe-doesnt-even-agree-on-assad-anymore/>
12. Youngs R. (2018) Bolstering Europe's Localist Approach to Syria, Carnegie Europe. // <https://carnegieendowment.org/research/2018/04/bolstering-europes-localist-approach-to-syria?lang=en>

Redaksiyaya daxil olub 05.10.2024